

«Դաշնակիցների այն առաջարկին, որ որոշեմ իմ վերաբերումը դէպի ծայրամասերը, ես տւի որոշ և պարզ պատասխան:

Առաջին՝ ես ճանաչում եմ բոլշևիկների դէմ կուռղ ծայրամասերի իրական կառավարութիւնների գոյութեան փաստը:

Երկրորդ՝ ծայրամասերի նկատմամբ Ռուսաստանի ունենալիք ապագայ յարաբերութիւնները սահմանելու են համառուսական կառավարութեան և ծայրամասերի կառավարութիւնների միջև կնքելիք պայմանագրով. ընդամին թոյլ է տրուում դաշնակից պետութիւնների միջնորդութիւնը:

Երրորդ՝ որովհետև յուն. 1-ին Վեհաժողովի կողմից յայտարարւած վերաբերմունքը դէպի Ազրբէջանն ու Վրաստանը առիթ տւեց կարծելու, թէ այդ նորակազմ պետութիւնների անկախութեան յայտարարութիւնն է, ես դիմեցի բողոքով, բայց այսօր պաշտօնական բացատրութիւն ստացայ, թէ պետութիւնները ճանաչել են միայն փաստական կառավարութեան ինքնուրոյնութիւնը և ոչ ծայրամասերի ինքնուրոյնութիւնը: Այս անհանդուրժողութիւն չէ. ողջ պետութեան բարձր շահերի պաշտպանութիւն է, և այս պատասխանը բնաւ չի ժխտում այս հիմունքներով բարի հարեանական յարաբերութիւններ հաստատելը»:

Յարաբերութիւնները, սակայն, Հայաստանի ու Կամաւորական Բանակի, ինչպէս և Դոնի, Կուբանի ու Տերեքի կառավարութիւնների միջև մնաց բարեկամական:

Մարտ 7-ին Երևան հասաւ Գերագոյն Կրօնքի պատերազմութիւնը՝ Կովալ (Դոն), Չոզուլեա (Կուբան), Բիզայե (Տերեք)՝ նպատակ ունենալով սերտ համագործակցութիւն հաստատել երկու կողմերի միջև: Երևանում պատերազմութիւնը գտաւ սրտագին ընդունելութիւն: Մարտ 8-ին կառավարութեան հետ ունեցաւ խորհրդակցութիւն և դրեց մի շարք հարցեր. 1) հաիարթլչևիկեան մէկ ճակատի ստեղծում, 2) ժողապարձ օժանդակութիւն, 3) Նահանջի դէպքում արդեօք կամաւորականները կարո՞ղ են ընդունել Հայաստանում և այլն: Հայաստանի աշխարհագրական դիրքը ինքնին արդէն պատասխանում էր տրւած հարցերին:

Ինորոշ ու հետաքրքրական է և մի ուրիշ այցելութիւն:

Կաթողիկոսին այցելելու պատրւակով, յուն. 1-ին Երևան եկաւ Պոնտոսի յոյն մետրոպոլիտ Խրիսանֆը, որ պոնտոսեան պատերազմութեան նախադահն էր Փարիզում և Վենիզելոսի մօտիկ գործակիցը: Պոնտոսի յոյները պահանջում էին Պոնտոսի անջատումը Թիւրքիայից և առանձին յունական պետութեան ստեղծումը: Այդ պետութեան մէջ պիտի մտնէր Ռիզա—Սինոպ ամբողջ տարածութիւնը Պոնտոսեան լեռների և Սև ծովի միջև՝ 1,220,000 բնակչութեամբ, սրից 800,000 մահմետական, 350,000 յոյն և 70,000 հայ: Խրիսանֆը եկել էր որոշելու Հայաստանի և Պոնտոսի փոխյարաբերութիւնները և առաջարկում էր. կամ 1) Պոնտոսի հանրապետութիւնը կը կազմէ մէկ դաշնակից մասը Հայաստանի Հանրապետութեան, կամ 2) Պոնտոսը կը լինի ինքնուրոյն և Հայաստանի հետ կը միանայ համադաշնակցային հիմունքներով և կամ 3) անկախ և հաւասարազօր Պոնտոսն ու Հայաստանը իրար հետ կը կապուեն դաշնակցութեամբ կամ զինակցութեամբ: Վերջին դէպքում, Հայաստանը կունենայ սեփական ծովային ելք Աթինէում: